

Predgovor

KO ZAHOD SREČA VZHOD

V Jugovzhodni Evropi (JVE) se zahod in vzhod srečata tako v geografskem kot v historičnem smislu. Velik del tega prostora je v znamenju bizantinske dediščine, otomanske izkušnje, komunističnega eksperimenta in dilem o članstvu v EU in NATO. Vprašanja »Evrope« in »Zahoda« še vedno dominirajo v političnem diskurzu. Debate o pomenu in sporočilu zahodne civilizacije so še vedno močno prisotne. Je JVE ločen, majhen prostor, ki je drugačen tako od zahoda kot vzhoda? Medtem ko nekateri avtorji (Samuel Huntington, Holm Sundhussen, Edgar Hösch itd.) razlagajo »zahod« kot kohezivno enoto, ki je pogosto v opoziciji z »nezahodom«, drugi avtorji (npr. Larry Wolff, Maria Todorova) prikazujejo, kako spremenljive so meje mentalnih konstruktov »vzhoda« in »zahoda«. Razmerja, ki so se izoblikovala v preteklosti, so se v zadnjih dvajsetih letih po koncu hladne vojne močno spremenile. Nekatere države v JVE imajo EU in NATO za garant nacionalne suverenosti, nacionalne tradicije in kulture. Kako te nedavne spremembe vplivajo na način našega razmišljanja o Evropi, zahodu in nas samih? Raziskovalci vedno bolj postavljajo pod vprašaj pomen kolektivnih dediščin in se usmerjajo na tiste identitete, kulture in zgodovine, ki so bile že tradicionalno nosile pečat »vmesnosti«. Ta izziv je še zlasti pomemben za humanistiko v JVE, regijo z lastnimi zmožnostmi in perspektivami.

Bolgarija in Slovenija imata kot del tega prostora nekatere skupne oziroma podobne značilnosti. Sta etnično pretežno slovanski, geografsko majhni in periferni. Predstavljata zgodovinsko emancipiran del dveh velikih razpadlih držav – Otomanskega imperija in Habsburške monarhije. Še preden sta dosegli neodvisnost, sta pokazali željo po sprejetju osnovnih potez evropskega zahoda. Te značilnosti so bile, sicer ne brez neuspehov in protislovij, v dolgem procesu sprejemanja splošno priznane: parlamentarna demokracija, tržno gospodarstvo, javno izobraževanje, povečana komunikacija, upoštevanje višjega kulturnega standarda itd. Raziskovalci v Sloveniji in Bolgariji, sicer del nedefiniranega

postkomunističnega sveta, imajo velik interes po definiranju socialnih sil, ki delujejo za in proti zahodu. Bolgarski in slovenski intelektualci, sicer pomemben del politične, ekonomske in kulturne elite, so se izobraževali v 19. in 20. stoletju predvsem v Srednji in Zahodni Evropi, v primeru Bolgarije tudi v Rusiji. Ta okoliščina ima poseben vpliv na razvoj doma, obenem pa tudi orisuje bodočo smer razvoja. Obe državi sta v 19. in 20. stoletju izkusili močne ideološke vplive iz zahoda in vzhoda. Na svoj način sta prestali tokove, kot so razsvetljenstvo, romantika, nacionalizem, slovanstvo, marksizem itd. Gre za dejstvo, ki, predvsem s pomočjo mehanizmov vključevanja in izključevanja, vpliva na ideje zahoda in vzhoda, katolištva in pravoslavja, slovanstva in protislovanstva. Zanimiva je predvsem primerjava, kako so te ideje vplivale na niz korelacij med Bolgarijo/Slovenijo in pomembnim »Drugim«. Posebna pozornost bo namenjena procesu oblikovanja naroda med procesom razpada habsburškega in otomanskega imperija. Pri slednjem je imel vlogo tudi ruski vpliv. Pomembno je raziskati vprašanje, ali je bil nacionalizem uspešen pri mobilizaciji in stimulaciji modernizacije, ali pa jo je omejeval. Izumljanje institucij, kot so univerze, knjižnice, gledališča, javne stavbe itd., ki so značilne za zahod, bomo analizirali v kontekstu nacionalne identifikacije. Posebno pozornost smo namenili tudi definiranju lastnega v primerjavi s tujim, spopadanju s stereotipi ali tvorjenju stereotipov po spremembi statusa quo. Načini, kako politične spremembe ustvarijo odprtost ali zaprtost v majhno skupnost, so še zlasti pomembni za čas poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja, določeno vlogo pa imajo tudi po letu 1989.

Glavni cilj pričujočega dela je postavljanje nacionalnega razvoja v širši regionalni in zgodovinski kontekst. Komparativni pristop je za to bistven. Področne študije pomagajo bolje razumeti naš odnos z vzhodom in zahodom in zastavljati vprašanja kot so: kdo pripada zahodu? Kdo je izključen? Je Srednja Evropa »naš zahod«? Kako razlike in politizacije razlik ustvarjajo mentalne meje? Kako so ideje naroda, »nas« in »drugih«, »našega« in »tujega«, modernosti in tradicije vplivale na razvoj v obeh državah od 19. stoletja dalje? Kaj je najbolj določilo Bolgarijo in Slovenijo pri lastni poti v modernost? Delni odgovori na ta in podobna vprašanja bodo prispevek k bogatitvi temeljnih pristopov k nacionalnim zgodovinom. Monografija je usklajena z – v zadnjih letih okrepjenim – transnacionalnim raziskovanjem in komparativno interpretacijo različnih tradicij. Še zlasti smo poskušali analizirati skupne percepcije v različnih kontekstih na dolgi rok, tudi v luči izboljšanja sedanjega položaja v regiji. Namen zbornika je prav tako vzbujanje produktivnega dialoga med bolgarskimi in slovenskimi raziskovalci, boljše razumevanje med partnerskima državama in boljše razumevanje trenutnega stanja v humanistiki v obeh državah.

Žarko Lazarević, Aleš Gabrič in Roumiana Preshlenova